

KONTRABANDAS OBJEKTĪVĀ PUŠE

OBJECTIVE SIDE OF SMUGGLING AS A CRIMINAL OFFENCE

Toms Čevers, *Mg. iur.*

Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas prokuratūras prokurors

Summary

The article reveals the importance of the objective side of the criminal offence for a comprehensive understanding of the constituent elements of the criminal offence concerned. The article proposes an explanation of the disposition of the blanket criminal law provision, extending its current scope. Elements of the objective side of the criminal offence referred to in Section 190 "Smuggling" of the Criminal Law of the Republic of Latvia, are explained in the article, such as bringing in of goods subject of customs control into the customs territory or taking out thereof, avoiding customs control and concealing such goods from customs control.

The article proposes approaches whereby the illegal movement of goods across the customs border is considered to be completed, taking into account the circumstances of the manner of the movement in question. It has been found that the purpose of criminalizing the illegal movement of goods as listed in the legal definition of smuggling is to prevent the movement of goods across the customs border by excluding them from customs.

Atslēgvārdi: noziedzīga nodarījuma objektīvā puse, blanketa dispozīcija, preču nelikumīga pārvietošana pāri muitas robežai, preču nelikumīgas pārvietošanas veidi

Keywords: objective side of criminal offence, disposition of the blanket criminal law provision, illegal movement of goods across customs border, manners of illegal movement of goods

Ievads

Noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse kā noziedzīga nodarījuma sastāva konstruktīvs elements ir personas uzvedības ārējā izpausme, kas noris reālajā dzīvē un rada kaitīgas izmaiņas apkārtējā vidē.¹ Tā aptver visus tos noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijā būtiskos apstākļus, kurus iespējams konstatēt un par kuriem iespējams spriest distancēti no jebkādas informācijas par noziedzīgā nodarījuma izdarītāju un kuri tādējādi objektīvi atspoguļo izdarītā kaitīgumu.

Objektīvās puses galvenā nozīme ir sniegt ar kriminālatbildības piedraudējumu aizliegtā nodarījuma aprakstu, ietverot attiecīgo darbību vai bezdarbību,

¹ Sal.: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. 2. papild. izd. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 29. lpp.; Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 7., 31. lpp.

to raksturojošos apstākļus, proti, tās veidu, paņēmienus, rikus un līdzekļus, apstākļus, kādos tā notiek, proti, vietu un laiku, kā arī radītās kaitīgās sekas un cēloņsakarību un citus ārējus apstākļus, kam likumdevēja ieskatā ir sevišķa nozīme. Taču objektīvajai pusei ir nozīme arī citu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju noteikšanā, kas līdz šim juridiskās diskusijās nav aktualizēta, bet ko raksta ierobežotā apjoma dēļ nav iespējams izklāstīt plašāk.²

Ievērojot minēto, ir būtiski pievērst īpašu uzmanību noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pilnīgai atklāšanai un izpratnei. Šajā kontekstā ir lietderīgi aplūkot arī kontrabandas kā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvo pusi, jo Krimināllikuma³ (turpmāk – KL) 190. panta “Kontrabanda” pirmās daļas dispozīcija, raksturojot muitošanai pakļauto preču vai citu vērtību ievēšanu Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvešanu no tās jebkādā nelikumīgā veidā, ir ļoti aprakstoša un tādēļ informatīva.

Krimināllikuma 190. panta pirmās daļas dispozīcijas uzbūves veids

Pirms kontrabandas objektīvās puses analīzes ir vērts pievērst uzmanību attiecīgās KL Sevišķās daļas tiesību normas konstrukcijai, jo krimināltiesību normas uzbūve nav aplūkojama tikai teorētiski dispozīciju sistematizācijas un juridiskās tehnikas paņēmienu kontekstā. Krimināltiesību normas mērķa sasniegšanai ir būtiski pareizi identificēt attiecīgās tiesību normas uzbūves veidu un tiesību normu papildīt ar atbilstošu saturu.

Kā zināms, teorētiski ir atzīta dispozīciju klasifikācija atbilstoši noziedzīgā nodarījuma pazīmju konkretizācijas pakāpei, izdalot vienkāršas, aprakstošas, norādes jeb atsauces, blanketas un jaukta tipa dispozīcijas.⁴

KL 190. pantā ir sniegta kontrabandas legāļdefinīcija, formāli aprakstot noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmes, un ietverts atklāts juridisks jēdziens “ievērojams apmērs”, kas norāda uz likuma par “Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”⁵ 23.¹ pantu. Virspusēji raugoties, dispozīcija atbilst jaukta tipa dispozīcijai, tā apvieno aprakstošas un norādes jeb atsauces dispozīcijas elementus.

Taču nav iespējams vērtēt preču pārvietošanu pāri muitas robežai kā tādu, kas izdarīta, apejot muitas kontroli vai izvairoties no tās, ja nav zināma preču tiesiskas pārvietošanas kārtība. Tādu pazīmju kā “ievēšana muitas teritorijā” vai “izvešana no muitas teritorijas” vērtējumu nevar iegūt bez citu normatīvo tiesību aktu apzināšanas un izpratnes. Autora ieskatā šīs pazīmes nav uzskatāmas

² Nodarījuma aprakstā raksturotā darbība vai bezdarbība, pirmkārt, konkretizē tās iedarbības lauku, kas ļauj izsecināt konkrētā noziedzīgā nodarījuma galveno tiešo un papildu tiešo objektu. Otrkārt, norādītā darbība vai bezdarbība, kas notikusi dispozīcijā noteiktajos apstākļos, ļauj spriest par likumdevēja paredzēto izdarītāja noziedzīgo subjektīvo attieksmi pret izdarīto. Treškārt, specifiskās darbības vai bezdarbības apraksts var netieši ietvert norādi, ka par konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu vismaz noteiktos apstākļos pie kriminālatbildības saucama persona, kurai bez Krimināllikuma Vispārīgajā daļā noteiktajām īpašībām piemīt arī citas obligāti konstatējamas.

³ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998., Nr. 199/200.

⁴ Sk. katras dispozīcijas veida raksturojumu un piemērus: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. 3. papild. izd. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 29.–30. lpp.

⁵ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts 05.10.1998. Latvijas Vēstnesis, 04.11.1998., Nr. 331/332.

ne par aprakstošām, jo tās nav uzveramas ar maņām, ne par normatīvām, jo tās apzīmē veselu kārtību, kādā preces tiek pārvietotas, un ar personas vērtējumu par tām nav pietiekami to piepildīšanai ar saturu.

Nav iespējams kādu darbību vērtēt kā izdarītu nelikumīgā veidā, ja nav zināms, kāds ir likumīgais veids, jo jebkura tiesiskā kārtība ir fiksēta kādā normatīvajā tiesību aktā. Tādēļ jāpiekrit doktrīnā minētajam: pazīme “nelikumīgs” norāda, ka, saucot personu pie kriminālatbildības, ir jākonstatē divkāršs prettiesiskums, proti, vispirms konkrētajā tiesību nozarē un pēc tam krimināltiesībās,⁶ ievērojot, ka jebkurš nodarījums, par ko ir paredzēta kriminālatbildība, *per se* jau nav atļauts. Ne velti nozaru tiesiskā regulējuma pārkāpumu gadījumos tāda kaitīguma identificēšanai, kas būtu par pamatu bargākā juridiskās atbildības līdzekļa piemērošanai, KL parasti ir noteikts kriminālatbildības sliekšnis kaitīgo seku vai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas sevišķu apstākļu veidā.

Starptautiskai preču aprītei paredzēta īpaša kārtība, ko regulē atsevišķa tiesību nozare, proti, muitas tiesības, tādēļ personas rīcības noziedzīgumu determinē tās saistība ar noteiktiem apstākļiem, kuru raksturošanai tiek izmantota šajā nozarē lietotā terminoloģija. Tādēļ ir būtiski krimināltiesību institūtus vērtēt attiecīgās nozares tiesiskā regulējuma kontekstā. Tas ļauj sasaitīt konkrēto noziedzīgā nodarījuma sastāvu ar to reālās dzīves jomu, tieši kuras apdraudējuma dēļ attiecīgais uzvedības akts ir noteikts par noziedzīgu, paturot prātā, ka krimināltiesībām ir absolūti sekundāra jeb pakārtota nozīme.⁷

Ievērojot minēto, bez atsaucies uz normatīvo tiesību aktu, kurā ir fiksēta preču tiesiska pārvietošanas kārtība, nav iespējams pilnvērtīgi izsecināt kontrabandas sastāva objektīvās puses pazīmes. Nav apšaubāms, ka, personu saucot pie kriminālatbildības par kontrabandu, ir konkrēti norādāms, kādēļ preču pārvietošana notikusi nelegāli, respektīvi, kāds personas izvēlētais preču pārvietošanas veids ir bijis sastāva objektīvās puses pamatā, bet to nevar izdarīt bez argumentācijas ar konkrētu normatīvo tiesību aktu pārkāpumiem. Tādēļ KL 190. pants būtu aplūkojams blanketas dispozīcijas kontekstā, kad noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes meklējamās vai precizējamās tiesiskajā regulējumā ārpus krimināllikuma, tādējādi uzskatāmi sasaistot krimināltiesības ar citām tiesību nozarēm.⁸ Savukārt, ja kontrabandas satura atklāšanā netiek ievērots paralēlais muitas darbības tiesiskais regulējums, tad identificējamās noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas problēmas, gan izprotot jēdzienu “preču pārvietošana pāri muitas robežai”, kas ir būtiski, lai noteiktu, kad noziedzīgais nodarījums ir pabeigts, gan savstarpēji norobežojot zināmā kontekstā līdzīgu noziedzīgu nodarījumu sastāvus.

Tādēļ nepieciešams paplašināt blanketas dispozīcijas izpratni un ar to aptvert arī tās šķietami aprakstošās dispozīcijas, kurās aprakstītā noziedzīgā nodarījuma

⁶ Есаков Г. А. Экономическое уголовное право: Общая часть. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2019, с. 149–152.

⁷ Mincs p. Krimināltiesības. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 24. lpp.; Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē un Vācijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 261. lpp.; Есаков Г. А. 2019, с. 153.

⁸ Учебник уголовного права. Общая часть. Под ред. академика В. Н. Кудрявцева и профессора А. В. Наумова. Москва: СПАРК, 1996, с. 52.

smaguma punkts ietiecas citā tiesiskajā regulējumā, kas personas rīcības izvērtēšanā ir obligāts.⁹

Muitošanai pakļauto preču prettiesiska pārvietošana kā nodarījums

No visām noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm par objektīvo pusi ir visvairāk tekstuālās informācijas, tādēļ tiesību normas satura atklāšanā liela nozīme ir tieši gramatiskās interpretācijas metodei, kura vērsta uz tiesību normas vārdiskā formulējuma izpēti.

Nosakot tiesību normas saturu saskaņā ar tajā lietotajiem valodas līdzekļiem, ņem vērā, pirmkārt, leksisko elementu, izvērtējot lietotās vārdšķiras. Otrkārt, sintaktisko elementu, izvērtējot lietoto vārdu savienojumu un teikumu uzbūvi. Treškārt, loģisko elementu, izvērtējot noteikto domu, kas izteikta tieši ar izvēlēto vārdu piešķirtajām nozīmēm un šo vārdu savstarpējām attiecībām konkrētajā virknējumā. Ceturtkārt, stilistisko elementu, izvērtējot paņēmienus, kā vārdu un teikumu tiek savstarpēji sasaistīti.¹⁰ Kontrabandas sastāva analizē uzskatāmi atklājas visu tikko uzskaitīto elementu nozīme.

Krimināllikuma 190. panta pirmajā daļā sniegta kontrabandas legāldefinīcija. Parasti likumdevējs šādu juridiskās tehnikas paņēmieni izmanto, lai kādam jēdzienam konkrētā normatīvā tiesību akta kontekstā piešķirtu vienotu izpratni, sekmējot tiesību normas pareizu piemērošanu.¹¹ Taču krimināltiesībās attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu sastāviem, kas cieši saistīti ar pārkāpumiem specifiskās tiesību nozarēs, it sevišķi, ja jēdzienam ir nozīme tikai krimināllikuma konkrētā panta ietvaros, tas vairāk atvieglo teksta uztveri un tā veidošanu.¹² Turklāt tam nenoliedzami ir arī stigmatizējoša nozīme.¹³ Autora ieskatā, KL ieviešot jēdzienu “kontrabanda”, tiek piešķirta juridiska nozīme noteiktam preču starptautiskas aprites pārkāpumam, raksturojot to, neatkarīgi no šī jēdziena izpratnes citās nozarēs vai arī sabiedrībā pieņemtiem priekšstatiem par kontrabandu.¹⁴ Taču nevar uzskatīt, ka tādējādi minētajam jēdzienam būtu piešķirta autonoma

⁹ Bez tikko minētā krimināltiesību normas ar blanketu dispozīciju piemērošanā jāievēro arī citi priekšnoteikumi, kas ir saistīti ar paralēlā tiesiskā regulējuma tiesiskuma izvērtēšanu un tiesību piemērotāja ierobežoto rīcības brīvību tā interpretācijā un tālākveidošanā. Raksta ierobežotā apjoma dēļ šos aspektus nav iespējams izklāstīt plašāk.

¹⁰ Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 25. lpp.

¹¹ *Ibid.*, 33. lpp.

¹² Atšķirīgi vērtējamas tādas legāldefinīcijas, kas skaidro, piemēram, jēdzienu “transportlīdzeklis” (KL 261. pants) vai “valsts amatpersona” (KL 316. pants), kas KL vairāku tiesību normu dispozīcijās atspoguļo vienu no noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, vai jēdzienu “cilvēku tirdzniecība” (KL 154.² pants), kas atsevišķā tiesību normā izsmēloši skaidro noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes, ievērojot, ka cilvēku tirdzniecība nav atļauta nekādos apstākļos un tai nevar būt reglamentēta kārtība.

¹³ Sk. plašāk par noziedzīgo nodarījumu sastāvu definēšanu krimināllikumā Sevišķajās daļās: Duff R. A., Green S. P. Introduction: The Special Part and its Problems. In: *Defining crimes: essays on the special part of the criminal law*. Ed. by R. A. Duff and S. P. Green. Oxford: Oxford University Press, 2005, pp. 13–16.

¹⁴ Piemēram, kontrabandas ekonomiskā izpratne vērsta uz tautsaimniecībai nodarītā kaitējuma apzināšanu sakarā ar preču nekontrolētu intervenci iekšējā tirgū vai iekšējā tirgus nekontrolētu atbrīvošanu no tām. Savukārt plašsaziņas līdzekļi publiskajā telpā uztur domu par legālo kontrabandu, tādējādi ar oksimoronisku izteicienu emocionāli vērstoties pret cilvēkiem, kuri noteikto preču aprites kārtību izmanto savās interesēs (sk.: Legālā kontrabanda. Pieejams: <https://www.delfi.lv/temas/legala-kontra-banda/> [aplūkots 06.03.2020.]).

izpratne KL ietvaros tādā aspektā, ka tās satura noteikšanā nebūtu jāievēro muitas lietu tiesiskais regulējums, kas ļauj precizēt kontrabandas izpratni.

Kontrabandas legāļdefinīcija veidota, nosakot aizliegtā nodarījuma būtību, kas ir objektīvās puses pamatpazīme, proti, muitošānai pakļauto preču vai citu vērtību nelikumīga ieviešana Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvešana no tās, un paredzot konstatēt arī papildpazīmi – kādu no alternatīvajiem preču pārvietošanas veidiem kā paņēmieniem vai metodēm, kas tiek izmantotas noziedzīgā mērķa sasniegšanā.

Kontrabandas formulējumā izmantots divdabja teiciens, kurā savrupināts nelokāmais divdabis ar izskaņu -ot. Šo divdabi latviešu valodā tradicionāli izmanto, lai nosauktu pavaddarbību, kas notiek reizē ar pamatdarbību, ko veic viens un tas pats darītājs. Šim divdabim ir raksturīgs adverbīals izmantojums, respektīvi, tas norāda galvenās darbības norises apstākļus, tajā skaitā tās veidu.¹⁵ Turklāt, ievērojot arī legāļdefinīcijā skaidrotā un iekavās liktā jēdziena “kontrabanda” novietojumu dispozīcijā, uzskatāms, ka viss teksts, kas atrodas līdz jēdzienam, veido kontrabandas tvērumu un tādējādi aptver gan preču pārvietošanu, gan veidus, kā tā izdarīta.

Apskatāmā panta dispozīcijā minētie preču prettiesiskās pārvietošanas veidi uzskatāmi par apstākļiem, kādos preču pārvietošana kļūst noziedzīga, jeb par pārvietošanas prettiesiskuma cēloņiem, nevis par pašas pārvietošanas veidiem, jo preces tiek pārvietotas ar transportlīdzekli vai ar cilvēka fizisku piepūli ārpus muitas kontroles punkta (turpmāk – MKP) vai, kā vēlāk tiks skaidrots, ar attiecīgu muitas amatpersonas atļauju rīkoties ar precēm, tās vedot caur MKP.

Tādējādi, interpretējot tiesību normu gramatiski, secināms, ka KL 190. panta pirmajā daļā ir paredzēta kriminālatbildība gan par preču ievērojamā apmērā nelikumīgu pārvietošanu pāri Latvijas Republikas muitas robežai, gan par šīs pārvietošanas konkrēto veidu, kas citkārt būtu kvalificējams atsevišķi, piemēram, viltotu dokumentu izmantošana mantkārīgā nolūkā (KL 275. panta otrā daļa) vai nepatiesu ziņu norādīšana mantiska rakstura deklarācijā par mantu lielā apmērā (KL 219. panta pirmā daļa).¹⁶

KL 190. panta pirmajā daļā paredzētais nodarījums izpaužas **muītošanai pakļauto preču ievēšanā Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvešanā no tās**, tas nozīmē muitas robežas šķērsošanu kā preču ievēšanas, tā izvešanas gadījumā neatkarīgi no izvēlēta transporta veida.¹⁷ Ar to saprotami divi preču pārvietošanas virzieni, jo, preces kā ievēdot, tā arī izveidot pretēji noteiktajai kārtībai, iespējams kaitēt tautsaimniecībai. Ņemot vērā, ka kontrabandas kā pabeigta noziedzīga nodarījuma kaitīgums saistāms ar personas iespēju turpmāk nelikumīgi rīkoties ar precēm valsts iekšējā tirgū, ar preču ievēšanu jāsaprot preču

¹⁵ Latviešu valodas gramatika. Autoru kolektīvs. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 585.–586. lpp.

¹⁶ Doktrīnā ir izstrādāti kritēriji noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanai, ja noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas veids ir patstāvīgi kriminalizēts. Risinājums balstīts uz krimināltiesību principu, ka vieglāk sodāms noziedzīgais nodarījums nevar aptvert smagāku (sk.: Krastiņš U. 2014, 313. lpp.). Taču ir acīmredzami netaisnīgi, ka viltotu dokumentu izmantošana mantkārīgā nolūkā ir četras reizes bargāk sodāma par tādu mantiska rakstura noziedzīgu nodarījumu kā kontrabanda, kas izdarīta, izmantojot viltotus dokumentus.

¹⁷ Gulbis A., Čeveris A. Muitas darbības pamati. Papild. un pārstr. izd. Rīga: RTU izdevniecība, 2014, 180.–181. lpp.

nokļūšana valsts iekšējā tirgū, bet ar izvešanu – izklūšana no tā.¹⁸ Arī šajā gadījumā ar KL sniegto kontrabandas definīciju nav pietiekami šī jēdziena izpratnei, jo preču pārvietošanai ir noteikta zināma kārtība, kur preču fiziska kustība ir tikai viens no to pārvietošanas posmiem. Tas, ka persona ar precēm ir iebraukusi MKP, kas jau atrodas Eiropas Savienības muitas teritorijā, nenozīmē, ka arī preces ir ievestas Eiropas Savienības iekšējā tirgū, jo, atrodoties MKP, tiek veiktas muitas darbibas.¹⁹ Tādēļ, ja kontrabanda tiek atklāta, kamēr preces ir muitas pārziņā, veicot to identifikācijas pārbaudes, kontrabandu nevar uzskatīt par pabeigtu.

Preču pārvietošana pāri muitas robežām starptautisko sakaru attīstīšanas un ekonomikas veicināšanas nolūkos ir sekmējama parādība, taču muitas funkcijas, kas vērsta uz sabiedrības drošības aizsardzību, īstenošana paredz noteikt speciālu kārtību preču starptautiskai aprītei. Tā, pirmkārt, saistāma ar tiesībām pārvietot preces tikai īpašās vietās – MKP.²⁰ Otrkārt, preču pārvietošanas uzraudzības nolūkos tām tiek piemērotas noteiktas procedūras, kas ļauj muitai pārliecināties, ka tiek ievērota normatīvajos tiesību aktos noteiktā pārvietošanas kārtība.²¹

Kontrabanda var tikt izdarīta, preces ievēdot valsts muitas teritorijā vai izvedot no tās caur vietām, kur netiek veikta muitas kontrole, proti, ar precēm šķērsojot t. s. zaļo robežu. Ja preces pārvietotas pāri muitas robežai ārpus MKP, tās ir uzskatāmas par pārvietotām ar to fizisku nogādāšanu muitas robežas otrā pusē, jo muiņa to aprītē vispār netiek iesaistīta.

Kontrabanda var tikt izdarīta arī, preces pārvietojot tam paredzētajās vietās, kur ir iespēja tās pakļaut tūlītējai muitas kontrolei. Ja preces pārvietotas caur MKP nedeklarējot, neuzrādot muitas kontrolei un attiecīgi nepiemērojot muitas procedūru, pārvietošana ir notikusi ar brīdi, kad muitas amatpersona devusi atļauju turpināt to pārvietošanu (tas attiecināms arī uz gadījumiem, kad persona ar deklarējamām precēm pārvietojas pa t. s. zaļo koridoru, paziņojot muitai, ka tai nav deklarējamu preču). Savukārt, preces pārvietojot caur MKP, piesakot un piemērojot muitas procedūru, ir noteikta īpaša kārtība. Saskaņā ar Savienības Muitas kodeksa²² 172. un 188. pantu pēc muitas deklarācijas iesniegšanas tā tiek nekavējoties pieņemta un pārbaudīta, veicot dokumentāro muitas kontroli. Pēc tam var tikt veikta arī pašu preču padziļinātā pārbaude jeb muitas fiziskā kontrole. Savukārt, ja fiziskā kontrole netiek veikta vai arī, to veicot, netiek konstatēti pārkāpumi, atbilstoši Savienības Muitas kodeksa 194. pantam tiek pieņemts lēmums par preču izlaišanu, ar ko muitas iestāde atļauj preces izmantot mērķiem, kas atbilst piemērotajai muitas procedūrai, kā tas skaidrots 5. panta

¹⁸ Šāda pieeja nav pretrunā likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" 19.¹ pantā nostiprinātajam principam, ka, piemēram, nolaupīšana uzskatāma par pabeigtu ar svešas kustamas mantas prettiesiskas iegūšanas brīdi neatkarīgi no iespējas ar to brīvi rīkoties. Kontrabandas gadījumā analogiska ir iekļūšana iekšējā tirgū vai izklūšana no tā, ar vārdiem "brīvi rīkoties" saprotot preču nokļūšanu nelikumīgā brīvā apgrozībā, kas kā pabeigtības indikators ir konstatējama vienmēr, kad muitas robeža šķērsota prettiesiski.

¹⁹ Minēto uzskatāmi ilustrē preču pārvietošana ar kravas vilcienu, respektīvi, kamēr vilciens ar nenomuitotām precēm pēc muitas robežas šķērsošanas dodas uz valsts iekšzemē esošu MKP, tās fiziski jau ir atradušās valsts muitas teritorijā.

²⁰ Gulbis A., Čevērs A. 2014, 181., 184. lpp.

²¹ Ibid., 220. lpp.

²² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 952/2013 (09.10.2013.), ar ko izveido Savienības Muitas kodeksu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 10.10.2013., L 269, 1.–101. lpp.

26. punktā. Šajā gadījumā preču pārvietošana ir notikusi, ja muitas deklarācija pieņemta un preces izlaistas, jo no šī brīža persona ir tiesīga rīkoties ar precēm atbilstoši izvēlētās procedūras noteikumiem.

Muitošanai pakļauto preču prettiesiskās pārvietošanas veidi

KL 190. panta pirmajā daļā preču nelikumīgās pārvietošanas veidu uzskaitījums ir alternatīvs, jo tos vieno sakārtojuma saiklis “vai”. Kaut arī to raksturošanā vērojama kazuistiska pieeja, konstatējamas divas preču prettiesiskas pārvietošanas grupas:

- muitas kontroles apiešana,
- preču noslēpšana no muitas kontroles.

Muitas kontrole ir muitas lietu centrālais institūts, jo tas nodrošina muitas funkciju izpildi, novēršot sabiedrības apdraudējumu, ko var radīt kādu preču vai priekšmetu prettiesiska ieviešana valstī vai izvešana no tās. Atbilstoši Savienības Muitas kodeksa 5. panta 3. punktā sniegtajai muitas kontroles legaldefinīcijai tā aptver muitas amatpersonu darbības, kas vērstas uz to, lai nodrošinātu, ka tiek pareizi piemēroti muitas lietas regulējoši tiesību akti, kuri nosaka preču pārvietošanu starp Eiropas Savienības muitas teritoriju un citām teritorijām. Muitas kontroli iespējams veikt visā muitošanas procesā un atsevišķos gadījumos pat pēc preču izlaišanas.²³

Ar **muitas kontroles apiešanu** saprotama muitas robežas šķērsošana vietā, kur tas nav atļauts, respektīvi, ārpus MKP. Tas var notikt, pirmkārt, ar precēm šķērsojot t. s. zaļo robežu (piemēram, preces pārvietojot pār valstu robežupi vai caur meža masīvu). Otrkārt, preces pārvietojot caur MKP laikā, kad tas nav atļauts, vai apstākļos, kādos tas nav atļauts (piemēram, bez apstājas izbraucot cauri MKP ar šķēršļu pārvarēšanu vai bez tās). Muitas kontroles apiešanu raksturo lielāka slepenība, jo preces vispār nenonāk kontaktā ar muitu un ir mazāks noziedzīgās rīcības atklāšanas risks. Turklāt neiekārtotā infrastruktūra un attiecīgās vietas ģeogrāfiskās īpatnības pārvietošanu objektīvi kavē. Ievērojot minēto, tas atzīstams par mazāk kaitīgu preču nelikumīgās pārvietošanas veidu.

Savukārt ar **preču noslēpšanu no muitas kontroles** saprotama muitas robežas šķērsošana vietā, kur tas ir atļauts, un laikā, kad tas ir atļauts, respektīvi, caur MKP, bet izmantojot paņēmienus, kas apgrūtina preču atklāšanu. Preces iespējams ievietot speciāli pielāgotās slēptuvēs, ievietot starp citām precēm vai arī tām piešķirt citu preču izskatu, kā arī maldinoši izmantot muitas identifikācijas līdzekļus, tādējādi padarot tās muitai grūtāk pieejamas. Preču noslēpšanu no muitas kontroles raksturo lielāka kontrabandas izdarītāju aukstasinība, papildu metožu izmantošana, kas var veidot patstāvīgu noziedzīga nodarījuma sastāvu, turklāt ļaunprātīgi tiek izmantota jau gatava infrastruktūra. Minētais liecina par rūpīgāku noziedzīgās rīcības plānošanu un lielāku apņēmību noziedzīgo nodomu sekmīgi realizēt. Tādējādi preču noslēpšana no muitas kontroles ir vērtējama kā kaitīgāks preču nelikumīgas pārvietošanas veids, jo tās pamatā ir muitas tieša maldināšana.

Pārējie dispozīcijā uzskaitītie preču nelikumīgas pārvietošanas veidi – preču nedeklarēšana, viltotu dokumentu izmantošana – ir ar preču noslēpšanu no

²³ Savienības Muitas kodeksa 46., 48. pants.

muitas kontroles saistīta prettiesiska rīcība, jo vērsta uz muitas maldināšanu, tādēļ kontrabandas legāļdefinīcijā nebūtu nepieciešama to sīkāka diferenciācija. Turklāt, apejot muitas kontroli, preces nekad netiek deklarētas. Šobrīd minētais preču pārvietošanas veidu uzskaitījums ir atvērts, ievērojot, ka dispozīcijas izskaņā ir tieši norādīts: kontrabandu veido muižošanai pakļauto preču vai citu vērtību nelikumīga ievēšana Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvešana no tās arī citādā nelikumīgā veidā, kas aptver jebkuru konkretizētu preču nelikumīgas pārvietošanas veidu. Šādi konstruēta dispozīcija ir liekvārdīga, bet atbilstoši juridiskās tehnikas prasībām vēlāmāka lakoniskāka izteiksme, atsevišķu noziedzīgā nodarījuma sastāva elementu iztulkošanu uzticot tiesību doktrīnas veido-tājiem un praktiķiem.

Minētais norāda, ka konkrētam veidam nav nozīmes, ja vien ar to ir iespē-jams prettiesiski ievest Latvijas Republikas muitas teritorijā vai izvest no tās muižošanai pakļauto preci. Taču šī norāde uz citādu nelikumīgu veidu ir mulsi-noša, jo it kā neizmērojami paplašina normas tvērumu, liekot domāt, ka ar preču pārvietošanu ir aptverts pilnīgi viss process, kad preces ir pakļautas muitas kontrolei, un ka par krimināli sodāmu atzīstams jebkāds normatīvajos tiesību aktos noteiktās preču pārvietošanas pāri muitas robežai pārkāpums, jo likumam neatbilstoša rīcība vienmēr būs nelikumīga. Taču vārdkopa “citāds nelikumīgs veids” interpretējama atbilstoši tiesību normu gramatiskās iztulkošanas metodes noteikumiem, nenoslēgto uzskaitījumu papildinot ar veidiem, kas pēc būtības līdzīgi jau nosauktajiem, proti, visaptverošas frāzes uzskaitījuma beigās jāiztulko tā, ka tās apzīmē tā paša veida lietas, kādas ir minētas iepriekš.²⁴

Jāievēro, ka **visu dispozīcijā norādīto preču pārvietošanas veidu kriminalizē-šanas mērķis ir nepieļaut preču pārvietošanu pāri muitas robežai, tās izslēdzot no muitas redzesloka**, jo, rīkojoties jebkurā no šiem veidiem, muiža neuzzina par attiecīgajām precēm. Rezultātā tās nav iespējams pakļaut pilnvērtīgai muitas kontrolei. Tiek liegta iespēja uzkrāt pilnīgu informāciju par valsts iekšējā tirgus stāvokli un iekasēt muitas maksājumus, tādēļ muiža nevar veikt normatīvajos tiesību aktos noteiktos pienākumus preču aprites jomā, no kā savukārt var būt atkarīga valsts varas turpmākā politika ilgtermiņā un arī vienreizējas politiskas iniciatīvas.

Ievērojot iepriekš minēto, izšķiramas divu gadījumu grupas, kas raksturo kontrabandu, norobežojot to no citiem pārkāpumiem, kas pieļauti, preces pār-vietojot pāri muitas robežai.

Pirmkārt, **KL 190. panta dispozīcijā kriminālatbildība paredzēta tieši par preču ievēšanu vai izvešanu, nevis par preču pārvietošanas procedūras pār-kāpumiem**. Tādēļ, ja ievestās vai izveštās preces ir pilnībā deklarētas, tad pēc tam pieļauti attiecīgās muitas procedūras pārkāpumi, kā rezultātā preces ir nonākušas nelikumīgā brīvā apgrozībā, nevar ietekmēt preču ievēšanas valsts muitas teritorijā vai izvešanas no tās tiesiskumu un attiecīgi veidot kontraban-das sastāvu. Tādā gadījumā personas nodarījums izvērtējams KL 191. panta “Neatļautas darbības ar muižošanai pakļautām precēm un citām vērtībām” kontekstā.²⁵

²⁴ Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Autoru kolektīvs *Dr. iur. J. Briedes* zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 271. lpp.

²⁵ Sk. pretēju viedokli: LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 05.04.2005. lēmums lietā Nr. SKK 01-187/05. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2005> [aplūkots 11.03.2020.].

Otrkārt, **KL 190. panta objektīvo pusi veido tikai tādas darbības, kuras vērstas uz to, lai muita neuzzinātu par pārvietojamajām precēm.** Tādējādi autora ieskatā ar kontrabandu jāsaprot vienīgi slepena tirdzniecība, izvairoties no muitas kontroles, nevis jebkāda muitas iestāžu maldināšana laikā, kamēr preces tiek pārvietotas pāri muitas robežai. Preču pārvietošanas slepenība objektīvi raksturo tās kaitīgumu, jo ne tikai draud ar neatļautu ietekmi uz valsts iekšējo tirgu, bet arī liedz muitai laikus veikt konkrētus piesardzības pasākumus, ņemot vērā, ka šādā gadījumā tai vispār nav informācijas par konkrēto preču pārvietošanu. Tādējādi **kontrabandas sastāvu veido gadījumi, kad faktiski pārvietotās preces pāri muitas robežai neatbilst deklarētajām.** Ņemami vērā būtiskākie preces raksturojošie dati, piemēram, to veids, apjoms, izcelsme, kvalitāte, kas var ietekmēt to pārvietošanas iespējamību un būt par pamatu preču izlaišanas atteikumam. Tādēļ preču pārvietošana, kas notikusi, piemēram, izmantojot viltotus muitas dokumentus, pēc kuriem norādīta mazāka preču iepirkuma cena, kas tiek ņemta vērā preču muitas vērtības un attiecīgi muitas maksājumu apmēra noteikšanā, neveido kontrabandas sastāvu, bet gan vērtējama KL 218. panta "Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas" kontekstā.

Autora ieskatā kriminālatbildība par kontrabandu paredzama tikai tās būtībai atbilstošās izpratnes ietvaros, kas reāli attiecināma uz preču ieviešanas vai izvešanas nelikumību, par ko arī pienāktos bargākais sods salīdzinājumā ar citiem muitas pārkāpumiem. KL 190. panta piemērošanai atbilstoši tā mērķim nedrīkst nepamatoti paplašināt kontrabandas tvērumu, bet vispārējās skaidrības labad kontrabanda definējama lakoniskāk, preču nelikumīgu ieviešanu muitas teritorijā vai izvešanu no tās skaidrojot vienīgi kā muitas kontroles apiešanu vai preču noslēpšanu no tās.

Kopsavilkums

1. Starptautiskai preču aprītei paredzēta īpaša muitas tiesību regulēta kārtība, kuras pārkāpumi determinē personas rīcības kaitīgumu. Ievērojot, ka krimināltiesībām ir pakārtota nozīme tiesiskās kārtības uzturēšanā, krimināltiesību institūtus ir būtiski vērtēt attiecīgās nozares tiesiskā regulējuma kontekstā.
2. Krimināltiesību normas dispozīcija pēc savas uzbūves atzīstama par blanketu, neraugoties uz to, ka tajā ir nosauktas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, tajos gadījumos, kad dispozīcijā norādītā noziedzīgā nodarījuma smaguma punkts ietiecas citas tiesību nozares tiesiskajā regulējumā, kas personas rīcības tiesiskuma izvērtēšanā ir obligāts.
3. KL 190. panta "Kontrabanda" dispozīcija atzīstama par blanketu, un noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju atklāšanā jāievēro muitas lietas regulējošie normatīvie tiesību akti.
4. Preču nelikumīga pārvietošana pāri muitas robežai ir pabeigta ar preču nokļūšanu nelikumīgā brīvā apgrozībā, kas saistāms ar konkrētajiem pārvietošanas apstākļiem: 1) pārvietojot preces vietās, kur tas nav atļauts, – ar preču fizisku ieviešanu valsts muitas teritorijā vai izvešanu no tās, 2) pārvietojot preces caur muitas kontroles punktu, nepiesakot muitas procedūru, – ar muitas amatpersonas atļauju turpināt pārvietošanos, 3) pārvietojot preces caur

muitas kontroles punktu, piesakot muitas procedūru, – ar muitas amatpersonas lēmumu par preču izlaišanu atbilstoši procedūrai.

5. Preču nelikumīga pārvietošana pāri muitas robežai izdarāma divos veidos: 1) apejot muitas kontroli un 2) preces noslēpjot no muitas kontroles.
6. Kontrabandas legāļdefinīcijā norādīto preču pārvietošanas veidu kriminalizēšanas mērķis ir nepieļaut preču pārvietošanu pāri muitas robežai, tās izslēdzot no muitas redzesloka.
7. Norobežojot kontrabandu no citiem pārkāpumiem, kas pieļauti, preces pārvietojot pāri muitas robežai, jāievēro, ka 1) Krimināllikuma 190. panta dispozīcijā kriminālatbildība paredzēta tieši par preču nelikumīgu ievēšanu vai izvešanu, nevis par citiem preču pārvietošanas procedūras pārkāpumiem; 2) Krimināllikuma 190. panta objektīvo pusi veido tikai tādas darbības, kas vērstas uz to, lai muiža neuzzinātu par pārvietojamajām precēm, pāri muitas robežai faktiski pārvietojot deklarētajām neatbilstošas preces.
8. Ja muitas teritorijā ievestās vai no tās izvestās preces atbilst deklarētajām, tad vēlāk pieļauti attiecīgās muitas procedūras pārkāpumi izvērtējami Krimināllikuma 191. panta kontekstā. Savukārt, ja muiža tiek maldināta par attiecīgo preču datiem, kas nevar ietekmēt to izlaišanu, bet ir par pamatu muitas maksājumu nepamatotai samazināšanai, tad personas izdarītais izvērtējams Krimināllikuma 218. panta kontekstā.